

**Бердиев Асан Токсонович, Султанова Сүйүнгүл Ташбаевна**  
**АБСАМАТ МАСАЛИЕВДИН КЫРГЫЗСТАНДЫН ЭГЕМЕНДҮҮЛҮК**  
**ЖЫЛДАРЫНДАГЫ КООМДУК ИШМЕРДИГИ**  
**Бердиев Асан Токсонович, Султанова Сүйүнгүл Ташбаевна**  
**ОБЩЕСТВЕННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ АБСАМАТА МАСАЛИЕВА В ГОДЫ**  
**СУВЕРЕННОГО КЫРГЫЗСТАНА**  
**Berdiev Asan Toksonovich, Sultanova Suyungul Tashbaevna**  
**PUBLIC ACTIVITIES OF ABSAMAT MASALIEVA IN THE YEARS OF SOVEREIGN**  
**KYRGYZSTAN**

УДК.323.37

**Аннотация.** Макалада, Абсамат Масалиевдин Кыргызстандын Эгемендик жылдарындагы коомдук ишмердиктери баяндалат. Кыргызстандын Эгемендүүлүк жылдарындагы алгачкы Кыргызстандын Жогорку Кеңешине жана Президенттик шайлоолордогу бурмалоолор, кемчилдиктер жана А.Масалиевдин эл алдында аткарган иштери, сунуштары жана ой пикирлерине маани берилди. 1990-жылы 11-ноябрда Кыргызстанда биринчи жолу Кыргызстан демократиялык кыймылы (КДК) Юстиция министрлигинен саясий уюм катары каттоодон өткөндөн кийинки өлкөдөгү көп партиялуу саясий системанын кириши, алардын ишмердиктери боюнча анализ жасалды. Республикадагы менчиктештирүүнүн жүрүшүндө кетирген кемчиликтер, айыл чарбасындагы реформа, завод, фабрикаларды арзан баада сатылып кетиши, жаштардын жумушсуздугу тууралуу чагылдырылды. Жогорку Кеңештин жыйындарында, ар кандай чоң чогулуштарда чыгып сүйлөп, массалык маалымат каражаттарына берген интервьюларына саресеп салынды. Негизинен 1991-2000-жылдардагы Эгемендүү Кыргызстандагы приватташтыруу саясатынын кемчилдиктерине, катчылыктарына, жүргүзүлүп жаткан реформалардын натыйжасы, пайдасы жок экендигин, тескерисинче бар байлыгыбыздын жок болуп бараткандыгын, талкаланып жаткандыгын тууралуу президентке жана Жогорку Кеңешке бир нече жолу маалымат бергендиги жөнүндө материалдар берилди. Абсамат Масалиевдин депутат катары эгемендүүлүк жылдардын башындагы ишмердиктери чагылдырылды.

**Негизги сөздөр.** Эгемендүүлүк, Жогорку Кеңеш, демократия, реформа, көп партиялуулук, президент, менчиктештирүү, легендарлуу парламент, декларация, шайлоо.

**Аннотация.** В статье описывается общественная деятельность Абсамата Масалиева в годы Независимости Кыргызстана. Дана оценка деятельности первого Жогорку Кеңеша, президентским выборам а также общественной деятельности А.Масалиева за первые годы независимости Кыргызстана. Проведен анализ деятельности Демократического движения Кыргызстан (ДДК), который 11 ноября 1990 года впервые в Кыргызстане вошел в многопартийную политическую систему страны после регистрации в качестве политической организации Министерством юстиции. Отразились изъяны в ходе приватизации в республике, аграрная реформа, распродажа заводов и фабрик по заниженным ценам, безработица среди молодежи. Проведен обзор выступлениям А.Масалиева на заседаниях Жогорку Кеңеша, на различных массовых мероприятиях и интервью средствам массовой информации. В целом были предоставлены материалы о недостатках и ошибках приватизационной политики в Независимом Кыргызстане в 1991-2000 годах, результатах проводимых реформ и о том, что имеющиеся у нас богатства исчезают и уничтожаются. В статье представлена депутатская деятельность Абсамата Масалиева в первые годы независимости.

**Ключевые слова.** Независимость, Верховный Совет, демократия, правосудие, многопартийность, президент, приватизация, легендарный парламент, декларация, выборы.

**Annotation.** The article describes the public activities of Absamat Masaliyev during the years of Independence of Kyrgyzstan. During the years of Independence of Kyrgyzstan, the first Kyrgyz Supreme Council and presidential elections were given importance to distortions, shortcomings, public works, proposals and opinions of A. Masaliyev. On November 11, 1990, for the first time in Kyrgyzstan, the Kyrgyzstan Democratic Movement (KDM) entered the country's multi-party political system after

*being registered as a political organization by the Ministry of Justice, and analyzed their activities. Defects in the course of privatization in the republic, agricultural reform, sale of factories and factories at low prices, youth unemployment were reflected. He spoke at the meetings of the Jogorku Kenesh, at various large gatherings, and gave interviews to the mass media. In general, materials were provided about the shortcomings and mistakes of the privatization policy in Independent Kyrgyzstan in 1991-2000, the results of the ongoing reforms and the fact that our existing wealth is disappearing and being destroyed. Absamat Masaliyev's activities as a deputy in the early years of independence were called into question.*

**Key words.** Independence, Parliament, Supreme Council, democracy, justice, multiparty, president, privatization, legendary parliament, declaration, election.

Макалада негизинен Абсамат Масалиевдин Кыргызстандын Эгемендүүлүк жылдарындагы алгачкы Кыргызстандын Жогорку Кеңешине жана Президенттик шайлоолордогу бурмалоолор, кемчилдиктер жана А.Масалиевдин коомдук ишмердүүлүктөрүнө саресеп салмакчыбыз.

1990-жылдын 10-апрелде Бишкекте (Фрунзеде) он экинчи шайланган Кыргыз ССР Жогорку Советинин биринчи сессиясы болгон. Сессияны Кыргыз ССР эл депутаттарынын шайлоо боюнча республикалык шайлоо комиссиясынын төрагасы М.Ибраев ачкан. Төрагалык кылуучу Кыргыз ССР Жогорку Кеңешинин төрагасын шайлоо жөнүндө маселени күн тартибине койгон. Кыргыз ССР Жогорку Кеңешинин төрагалыгына Кыргызстан КП БКнын биринчи секретары депутат А.М.Масалиевди шайлоо жөнүндө сунуш киргизген. Шайлоого 342 депутат катышкан, жашыруун добуш берүүнүн жыйынтыгында добуштардын көпчүлүгү менен А.Масалиев №231 Кен шайлоо округунан Кыргыз ССР Жогорку Кеңешинин төрагалыгына шайланган. 1990-жылдын 10-апрелдеги Кыргыз ССР Жогорку Кеңешинин токтому менен бекитилген [1].

1990-жылдын 10-апрелинде шайланган, эл ичинде «легендардык» деген атка конгон парламент республикабыздын Жогорку Кеңеши болгон. Ал альтернативдик негизде шайланса да, чындыгында союздук республиканын СССР Конституциясынан көчүрүлүп алынган Конституциясынын нормаларына ылайык уюмдаштырылган болчу. Анын үлүшүнө улуу тарыхый миссия Эгемендүү Кыргызстандын туңгуч парламенти болуу осуяпасы туура келген [2.4] Ошол парламентти, Кыргыз ССР Жогорку Кеңешин 1990-жылдын 10-апрелинен тартып октябрга чейин Аабсамат Масалиев жетектеген, мындайча айтканда Кыргыз ССР Жогорку Кеңешинин спикери болуп турган. Жогоруда көрсөтүлгөндөй, А.Масалиев так ошол эгемендүүлүктүн алагчы жылдары мыйзам чыгаруу тармагын жетектегени тарыхый факт болуп эсептелет.

1990-жылдын 15-декабрындагы Кыргыз ССР Жогорку Кеңешинин үчүнчү сессиясында мамлекеттик суверенитет тууралуу Декларация кабыл алынган. Декларация - Советтер Союзунун чегинде жаңы саясий укуктар менен милдеттерге ээ улуттук мамлекетти куруунун негизги принциптери менен жоболорун расмий жар салган документ [3].

Кыргызстанда түзүлгөн объективдүү жагдайлардан улам 1990-жылы парламент барган сайын республиканын коомдук-саясий турмушунда чечуучу роль ойной баштаган. 1990-жылдын 25-октябрында биринчи президенттик шайлоону өткөргөн, анда А.Акаев биринчи президент болуп шайланган.

1991-1995-жылдары Кыргызстан көз карандысыздыктын принциптерин турмушка ашыруу максатында реалдуу кадамдарга багыт алды.

Бул мезгилдеги эң татаал иш өз алдынча республиканын коомдук жаңы турмушун аңдап-түшүнүү жана аны өзүнө ылайык келген мыйзамдар менен негиздөө болгон. Ошонун негизинде, «Легендардык» парламент 1991-жылдын 31-августунда Кыргызстандын Жогорку Кеңеши «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик көз каранды эместиги тууралуу Декларацияны» кабыл алып, мамлекеттик көз карандысыздыгыбыздын укуктук негиздерин бекемдөө менен биротоло мыйзамдаштыруу жаатындагы өзүнүн тарыхый вазийпасын орундаткан [4.4].

Кыргызстан көз карандысыздыгын алган алгачкы жылдардагы партиялык түзүлүштөрдү эки этап менен кароого болот.

**Биринчиси** - 1987-1991-жылдар: СССР мамлекетинин шартында саясий уюмдарды түзүү аракеттери, уюштуруу иштеринин колго алынышы.

**Экинчи этап**-1991-1994-жылдар: СССРдин кыйрашы, КПССтин жоюлушу менен өз алдынча алгачкы саясий партиялардын түзүлө башташы, алардын эл арасында активдешүү аракеттери. 1994-жылы октябрь айындагы жергиликтүү кеңештерге шайлоо, 1995-жылы февралдагы парламентке болгон шайлоо, 1996-жылдын 10-февралындагы президенттик шайлоолор коомдук-саясий кыймылдардын өсүшүнө дем берген.

Эгемендүү Кыргызстандын алгачкы беш жылдыгындагы 1991-1997-жылдардагы саясий партиялардын, ишмердүүлүктөрүн, максатын, багытын үч топко бөлүп, анализдөөгө кароого болот:

- **Биринчиси**, өздөрүн "демократтар" деп атап, коммунисттик партияга каршы турган, тоталитардык режимди биротоло талкалап, саясатта жана экономикада демократиялык, радикалдуу реформаларды жактагандар;

- **Экинчиси**, КПССтин жетекчилиги менен бул убакка чейин жашап келген саясий, экономикалык түзүмдөрдү сактап калууну самагандар;

- **Үчүнчүсү**, улуттук-патриоттор, коммунисттик идеологиядан биротоло кутулуп, ошол эле мезгилде Батышты туурабаган, түпкү улуттун (кыргыздын) кызыкчылыгынан келип чыккан саясий, экономикалык реформаларды жүргүзүүнү каалагандар.

А.Масалиевдин мамлекеттин, анын коммунисттик партиясынын жана Жогорку Кеңешинин төрагасы, тажрыйбалуу жетекчи катары туруктуу калыптанышына, ар дайым принципалдуу түрдө мыйзамсыздык, баш-аламандык, коррупция, алдым-жуттум, адилетсиздик менен күрөшүсүнө, ошол Совет доорунун бирден-бир олуттуу, омоктуу жана күчтүү уюму саналган партиялык, мамлекеттик көзөмөлдөө комитети чоң мектеп болду десек жаңылышпайбыз.

Элге жек көрүмчүл болуп, анын нааразычылыгын, каршылыгын туудурган акаевчил башкаруу А.Масалиевге кандай гана тоскоолдуктарды жасап, аны жаманатты кылуу, саясий ишмердигин чектөө, коомдо ээлеп турган ордун, ойногон ролун төмөндөтүү үчүн кандай гана аракеттерди кылбады.

1995-жылы Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Эл өкүлдөр жыйынынын депутаты, Мамлекеттик түзүлүш, мыйзамдуулук жана конституциялык мыйзамдар маселелери боюнча комитеттин төрагасы катары кызмат кылган.

А.Масалиев 2000-жылдан баштап Кыргыз Республикасынын Мыйзам чыгаруу жыйынынын депутаты Мамлекеттик түзүлүш маселелери боюнча комитеттин төрагасы болгон. Комитет бир топ орчундуу маселелерди изилдеп, жоопкерчиликтүү иштерди аткарат. Алсак республика үчүн актуалдуу маселе болгон приватташтыруу саясаты, айыл-чарбасындагы реформаларга, алтын кен маселелери боюнча олуттуу маселелерди парламентке алып чыккан.

Бизди, бүгүнкү муундун өкүлдөрүн, А.Масалиевди үлгү тутуп, анын жүрүш-турушунан, иштин көзүн билген иштермандыгынан, сүйлөгөн сөздөрүндөгү нуска-насааттардан ала турган таалимдер көп экендиги ынандырат. А.Масалиев жөнөкөй, калыс, таза, акыйкатчыл, айкөл инсан, кыраакы жетекчи катары баалоого болот.

2000-жылдагы эки тур менен өткөн шайлоолордун жыйынтыктары боюнча шайлоочулардын партияларды жогору баалагандыктары жана бурмалоолор көзгө ачык эле көрүнүп турат. Бул, биздин оюбуз боюнча, бир катар факторлор менен шартталган:

- Биринчи фактор** - КПССтен мураска өткөн партиялык катуу тартипти жактаган шайлоочулардын арбын экендигин көргөздү. Бул Россиядагы партиялык системаны изилдөө учурунда белгилүү болгон. Башкача айтканда, коммунисттик электорат шайлоолорго активдүү катышканын билгизип турат.

- Экинчи фактор** - өтө активдүү шайлоо курагы. Батыштагы өнүккөн өлкөлөрдөгүдөй орто курак эмес, улгайган курак. Бул коомдо болуп жаткан өзгөрүүлөрдүн натыйжасында улгайган курактагылардын чындыгында эле социалдык жактан корголбой калынышы менен байланышкан. Мындай абал алардын саясий талаптарын радикалдаштырууга таасирин тийгизбей койбойт.

- Үчүнчү фактор** - кыргыз коомчулугунда жамааттык салттарынын сакталышы кыргыз коомчулугу совет мезгилине чейинки уруулук салттардын таасири менен совет бийлигинин

жылдарында өнөкөткө айланып калган социалдык жактан корголгондук сезиминин бекем орун алгандыгы менен түшүндүрүлөт [5.72]. Эмне болсо да өзүбүздүн уруудан болсун деген пикирлер жарала баштады, колуна келсе да келбесе да өз уруусуна тартуу иш аракеттери күч ала баштады.

Республикадагы менчиктештирүүнүн жүрүшүндө болуп жаткан оркойгон кемчиликтер, айыл чарбасындагы реформа, завод, фабрикаларды атайылап банкрот кылып, андан кийин арзан баада кимдир бирөөлөргө сатылып кетип жаткандыгы, 100 миңдеген жаштардын жумушсуздугу, Кошоматчылыкты, эки жүздүүлүктү өзгөчө жек көргөн «Кумтөр» алтын кенинен казылып алынган алтынды республиканын кызыкчылыгына пайдалана албай жаткандыгыбызды, кадрларды кызматка орноштуруудагы пара алуулар, коррупция, республикадагы экономикалык оор абал, жашоо турмуштун начардыгынан кара жанды багуу үчүн болуп жаткан жосунсуз жоруктар, кылмыштар жөнүндө Жогорку Кеңештин жыйындарында, ар кандай чоң чогулуштарда чыгып сүйлөп, массалык маалымат каражаттарына интервью берип, республиканын экс президенти А. Акаевге бир нече жолу кайрылып, кемчиликтерди жоюунун жана учурдагы оор абалдан чыгуунун жолдору боюнча баалуу кеңештерин айткан кездери болгон [5.40].

А. Масалиев 1999-жылы «Кыргыз Руху» газетасынын кабарчысы С.Акимдин Кыргызстанда жүрүп жаткан реформаларды кандай жол менен оңдоого болот деген суроосуна төмөнкүдөй жооп берген.

**Биринчиден**, приватташтыруу жалаң гана талкаланууга, жумушсуздукка, талоончулукка, кедейчиликке алып келгендиктен аны токтотуп, калган тармактарды, мекемелерди мамлекеттин карамагында калтырып уюштуруу иштерин күчөтүү керек.

**Экинчиден**, мурда приватташтырылып кеткен завод-фабрикаларды, мекемелерди, айрыкча начар иштеп же иштебей калгандарын текшерип, себептерин тактоо зарыл. Андан сон, буларды ишке киргизип, бекер көчөдө калган жаштарга жумуш орун таап берсек айлык, налог болот, элдин муктаждыгын чечебиз, элдин конституциялык укугун камсыз кылабыз. Ага кошуп өзүбүздөн товар, продукциялар көп чыгарылып экспортко жиберебиз, бүгүнкүдөй миллиарддаган ички-тышкы карыздарга батпайбыз, өзүбүздү-өзүбүз багабыз.

**Үчүнчүдөн**, айыл-чарбанын, анда иштеген мекендештерибиздин тагдырына көңүл буруп, эң негизги байлыгыбыз болгон жерди туура, толук, натыйжалуу пайдалансак, ири чарбаларды кайрадан уюштурсак. Үлүшкө бөлүп 5-10-50 сотыхка айландыргандан уттурабыз, агротехника, которуштуруп айдоо деген илимий багыттардан ажырайбыз, түшүм болбойт. эл арасында суу, жол талашкан чатактар чыгат. Мал чарбасында асыл тукумдуулукту уюштуруу кыйын болот.

**Төртүнчүдөн**, мамлекет жүргүзгөн кадрдык саясатты түп тамырынан өзгөртүп, оңдоо керек. Азыр өзүнөр көрүп жаткандай жарым жыл, бир жылга жетпей массалык алмаштырууларга жол коюлууда. Кадрларды таңдоо иши талапка ылайык эмес. Сталин: «Кадрлар баарын чечет», деп таамай айтпадыбы. Ошондуктан бийликке тажрыйбалуу, турмушту, элдин шартын, муктаждыгын түшүнгөн кишилерди алып келүү керек.

**Бешинчиден**, жаңы доор алып келген коррупция деген балакет менен күрөшүү керек. Түз айтсак коррупцияга бийликте иштегендердин көбү аралашып, бири-бирине чатышып калган. Ошол кездеги премьер-министр Т.Чыңгышев «Азыркы убакта жалкоолор менен келесоолор гана уурдабайт» дегени бул ойду туз эле далилдеп турат.

**Алтынчыдан**, Саясат деген баарын он, же тескери бурган, жалпы өнүгүп-өсүүнү кыймылдатуучу күч-аракет. Саясат менен экономика бири-бирине чырмалышкан, а мораль буларга тыгыз байланышкан маселе. Эми бул чоң маселени чечмелеп көрөлүчү. Кайсы адам болбосун, саясатка аралашпай кое албайт. Албетте, чоң саясатты мамлекет башчылары жүргүзөт. Саясаттын өзү жашоо, турмуш. Жашоо үчүн күрөшүү керек. Күрөшүү үчүн аракет керек. Аракет кылуу үчүн башты иштетүү, ойлонуу керек. Бирөө жерде иштесе, экинчиси мал багат, үчүнчүсү врач, мугалим, инженер болуп кызмат кылат. Ошентип түрдүү адам түрдүүчө деңгээлдеги саясатка аралашат. Бирок саясатты туура жүргүзүү керек. Саясаттын башында турган адамдар моралдык жактан таптаза болушу керек [6].

А.Масалиев Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине келечектеги Республиканын экономикасы үчүн маанилүү болгон бир нече маселелерди алып чыккан:

1. А.Масалиевдин демилгеси менен Эл өкүлдөр жыйынынын комиссиясы көмүр өнөр жайын өнүктүрүүнүн абалын жана перспективасын иликтеп чыкты жана сессиянын кароосуна койгон. «Республиканын көмүр өнөр жайын кризистик абалдан алып чыгуу боюнча депутат А.Масалиевдин сунушун турмушка ашыруу жөнүндө» сессия кабыл алган токтомго ылайык өкмөт бул тармакка 50 миллион сом дотация бөлүп берген

2. Совхоз, колхоздорду таратпастан, алардын мал-мүлкүн сактап калууну, эртеңки экономикабыз үчүн зарыл экендигин кайра-кайра көтөргөн.

3. Мафияга, коррупцияга жана жеп ичүүлөрдү токтотууга каршы күрөштү күчөтүүнү зарылдыгын сунуштаган.

4. Диний сепаратизмден алыс болууну, анын кесепети республика үчүн жакшылык алып келбешин алдын ала эле айтканын билебиз.

5. Кыргызстан үчүн бир палаталуу Жогорку Кеңеш эле жетишет, эки палаталуулуктан бир палатага өтүүнүн жолун издөөнү сунуш кылган.

6. Дүйнөлүк банктын «PESAC» программасына кирүүгө каршы пикирин айтып, эгер кирсек өнөр жайыбызды талкалап алабыз деп президентке чейин билдирип турган, бирок жыйынтык болгон эмес.

7. Кыргызстандын 28 өнөр жайы дүйнөлүк банктын «PESAC» программасына киргизилип банкрот болуп, сызга отургузулуп, арзан баага сатылып жок болду.

8. Эл өкүлдөр жыйынынын Мамлекеттик түзүлүш, мыйзамдуулук жана Конституциялык мыйзамдар маселелери боюнча комитеттинин курамында 10 депутат иштеген. Анын төрагасы А.Масалиев 1999-жыл боюнча отчеттунда бир жылда 23 кеңешме өткөргөн, 103 маселе караган, 93 мыйзам долбоору иштелип, 28 сессияга коюлуп, 25 кабыл алынган, 16 моделдик мыйзам долбоору даярдалып КМШнын парламенттер аралык комитеттерине жиберилген [7].

9. Турмуш тиричилик тармагындагы менчиктештирүү саясатынын туура эмес жүргүзүлүшүнүн негизинде 4 миңге жакын объектинин теңи арзан баада сатылганын А.Масалиев бийликке айтып түшүндүрө алган эмес. М: Майлы-Суу шаарындагы 2 кабаттуу мейманкана 11 сомго, Бишкектеги Айчүрөк (ЦУМ) дүр-дүйнө дүкөнү-218 миң сомго, А.Масалиевдин тушунда салынган «Ак өргө» кымызканасы-35 миңге, Ак мрамор менен салынган «Нарын» рестораны-250 миң сомго, Совет көчөсүндөгү Ысык-Көл гастроному-25 миң сомго, кезегинде жашыруун деген атка конгон «Айнур» заводу-187 миңге, «Тяжэлектромаш»-327 миңге бааланган [8].

Табиятынан калыс жаралган, жашоосунда адилеттикке, акыйкаттыкка үйрөнгөн, жашынан тазалыкка, ынсаптуулукка тарбияланган, кошоматчылыкты, эки жүздүүлүккө өзгөчө жек көргөн А.Масалиев өлкөдөгү экономикалык, саясий кырдаалдарды, калайык калктын башына түшүп турган кыйынчылыктарды көрүп туруп, унчукпай кое алган эмес.

Абсамат Масалиев өзүнүн «Советтик доордон үзүндүлөр» деген эмгегинде төмөнкүдөй эскерүүсү бар:

- «Мен ар бир жетекчи ээлеген ордуна, кызматына карабастан, өзүнүн каражатынын, ак эмгеги менен иштеп тапкан байлыгынын эсебинен гана жашашы керек деп эсептегенмин жана эсептейм. Анткени бирөөнүн эсебинен жашоо, эмгегинен пайдалануу, акырында митекордукка, арам тамакка, паракордукка карай ыкташтырып, кадрлардын принциптүүлүгүн, талапчандыгын мокого тургандыгын, бүтүндөй эмгекчи элдин келечек тагдырына зыян келтирерин жакшы түшүнгөнмүн» [9].

А.Масалиевдин кашкайган чындыкты айткан бул пикирин 2005-жылдын март айында, 2010-жылдын апрель айларында болуп өткөн окуялар тастыктап турат.

1990-1991-ж.ж СССР Жогорку Советинин үч, Кыргыз ССР Жогорку Советинин 5 жолку чакырылышынын депутаты, КПСС БКнын Саясий Бюросунун мүчөсү болгону анын ишмердик бийик баскычтары. Апсамат Масалиевдин кыргыз элине кылган кызматын баалап, Октябрь революциясы ордени менен эки жолу, Эмгек Кызыл Туу ордени, «Содружество», «Манас» 3-даражадагы ордендери жана башка медалдар менен сыйланган. 2005-жылы 25-июнда (көзү өткөндөн кийин) «Кыргыз Республикасынын Баатыры» деген эң жогорку артыкчылык даражасы ыйгарылып, «Ак Шумкар» өзгөчө белгиси үй-бүлөсүнө тапшырылган.

Бул макаланы аяктап жатып төмөндөгүдөй **жыйынтыктарды** чыгардык.

1. А.Масалиев 1990-1995-жылдардагы Президенттик шайлоолордо элдин көпчүлүк добуштарына өзүнүн чыныгы саясый бейнеси менен ээ болгондугун, анын добуштарынын бийлик тарабынан бурмалангандыгын көрө алабыз.

2. Президенттик шайлоолордо бүткүл республика боюнча 60 пайыздан ашык шайлоочулар өз добуштарын бергендигин, бирок административдик кысымдар жер-жерлерде, чөлкөмдөрдө берилген добуштарды одоолук менен бурмалап, Борбордук шайлоо комиссиясынын адилетсиз аракеттеринин натыйжасында, ал кишинин жеңиши жокко чыгарылгандыгы талашсыз факт.

3. А.Масалиев 1995 жана 2000 жылдардагы Кыргызстандын Жогорку Кеңешине эки жолку чакырылышта катары менен депутат болуп шайлады. Булар анын эл-жер арасындагы кадыр-баркы, чыныгы лидерлик жүзү экендигин далили.

4. А.Масалиев Жогорку Кеңештин депутаттык трибунасынан элдин кызыкчылыгын коргоо, бийликтин кемчиликтерин ашкерелөө, ашынган коррупцияга каршы күрөшүү, коммунисттик баалуулуктарды жайылтуу максатында чоң устаттык, билгичтик менен кылдат пайдаланып келгенин калың журтубуз абдан жакшы билген жана колдогон.

#### **КОЛДОНУЛГАН АДАБИЯТТАР:**

1. Масалиев, А.М. Советтик доордон үзүндүлөр [Текст] / А.М.Масалиев. – Бишкек:[б.и.], 1996. - 338 б.
2. Султанбаев, А., Эл өкүлү [Текст] / А.Султанбаев. - Б., 2004. - 360с.
3. Орунбеков Б. Көп партиялуулук жана парламенттаризм келечеги. [Текст] / Б.Орунбеков. - Бишкек: Нур-Ас, 2011. - 232 б.
4. Абдысаматов Б. 11 сомго сатылган мейманкана [Текст] / Б.Абдысаматов //Кыргызстан маданияты. -1997. - июнь.
5. Аким С. Парт лидер №1 [Текст] /С.Аким // Кыргыз руху. - 1999. -20-август.
6. Парламенттик комитет отчет берет [Текст] // Эркин Тоо.-1999.-10-март.
7. Парламент, Элге кылсаң кызмат-табарсын урмат.[Текст] // Кыргыз Туусу.-1997.-10-март.
8. Абсамат Масалиев. Народ должен знать правду/ - Бишкек:, 2004.
9. Элибиздин сыймыгы, атажурттун ардагы, -Бишкек, 2008.